वत्र शिखरे आप्यते संश्लिष्टितेत्यर्थे। मध्यतो गुरुत्वः वत्र स्थितेन योषवक्त्रेन अर्द्धिगवस्थिता स्त्रियोऽपि पुरुषं आकर्षन्ति ग्रहर्तुं च प्रभवन्ते तादृशस्तनस्थानम्। उत्तिष्ठमुखैः परकोयगुल्मोत्पाटनकरैः।' अप्रसन्ना दृष्टिर्यस्य सः। संकल्पा नदीवेतवः। कीलैः शूलैः सुनिचिता व्याप्ताः। "उदयानाः क्रूराः"अध्वरीषो भवेद्व्याघ्रः" इति विश्वः गुप्तान्निरित्यर्थे। विषमकोष्ठकण्टकाद्याकीर्णा। अनुरथ्याशु प्रतिरथ्यम्। मेलनं धनं भक्ष्यं नित्यभोजनं ऋतोपधानं ऋतविशेषम्। कुप्यं स्वर्णरूप्येतरधनं ताम्रादि। अघोरपोद्यमसमहस्तस्त्रीजन्य स्तनोऽनुग्रहभृतत्वात्कालस्त्रीजनो न कश्चित् किन्तु चिरसंभृत एव। कृपा भृतो न किन्तु शौर्य एवेति वा। भूरिदक्षिणा बहवो दाक्षिण्ययुक्ता यस्याम् आडम्बेन उपसेनेन" नील०। ४सन्ध्याविनाशुपाधिभेदे स्त्री "ज्ञानरत्नेन सम्पूर्णा पूर्णतत्त्वपर्यास्तिः। परब्रह्मरतो नित्यं पुरीनामा स उच्यते" महानिर्वा०। ५देहे च स्त्री।

पुरि(री)तत् स्त्री पुरीं देहं तनोति तन-क्विप्। १देहारम्भके (आँत) अन्त्राख्ये नाडीभेदे। पुरि देहे तनोति आच्छादयति हृदयादि अनुकृ० तुक्मध्यः। २हृदयाच्छादके मांसभेदे वसु० २६।९ दीर्घपाठः अन्यत्र ह्रस्वपाठः। ३देहे च "यदा सुप्तो न कञ्चन वेद हिता नाम नाड्यो द्वासप्ततिः सहस्राणि हृदयात् पुरीततमभिप्रतिष्ठन्ते ताभिः प्रत्यवसृप्य पुरीतति शेते" शत०ब्रा० १४।५।१।२१ "यस्मिन् काले जाग्रत्स्वप्नयोर्द्रष्टा दर्शनस्पर्शनाभ्यां स्वप्नं हित्वा सुषुप्तः विशेषज्ञानाभावेन सम्प्रसादसंज्ञरूपं ब्रह्मैक्यं गतो भवति। हृदयं नामोदरवक्षःप्रदेशयोर्मध्यस्थितः पुण्डरीकाकारो मांसपिण्डस्तत्परिवेष्टनं पुरीतदित्युच्यते इह पुनस्तदुपलक्षितं शरीरं पुरीतच्छब्देनाभिप्रेतम्। तथा च हृदयात् पुरीततं शरीरमभिप्रतिष्ठन्त इति ऋतुस्थं शरीरं व्याप्नुवन्त्योऽग्रस्थं पर्णराजय इव बहिर्निर्यान्तः अभितो निःसरन्ति। ताभिर्नाडीभिः कृत्वा जाग्रद्विषयाया बुद्धेः कर्षणात् प्रत्यवसर्पणमनु विज्ञानमय आत्मा प्रत्यवसृप्येन्द्रियाण्युपसंहृत्य पुरीतति शेते अग्निवत् तत्र लोकपिण्डमविशेषेण संव्याप्य वर्त्तते" भा०

पुरिश्य पु० पुरि देहे शेते श्री-अच् अलुक् स०। जीवे शत०ब्रा०१४।५।५।१८ [शब्दमाला

पुरीक्षेप पु० पुरीं देहं क्षेपयति क्षिप्-णिच्-अण्। धूकूरे

पुरीष न० पृ-ईषन् किच्च। १विष्ठायाम् अमरः। २उदके निघण्टुः पुरीषितृकवृदे उदग्रम्। विष्ठात्यागप्रकारादिर्यथा "मुहूर्त्तं आस्ते उत्थाय रात्रिशेषं परित्यजेत्। परिधाय वस्त्रं वस्त्रं शयनस्थानतोऽन्यत्रम्। सुखाङ्गिकृत्वा प्रक्षाल्य हिरण्यस्य ततो द्विजः। अन्य! अन्य! कृतिं कृत्वा खनित्वा नैर्ऋतीं दिशम्। खनित्रखनमेनैव द्वादशाङ्गुल्यधोमुखम्। अष्टौ तोदकपात्रस्य मितं भक्षेत्तनुः यतम्। यामाद्या गरविक्षेपमात्रमनुदिते रवौ। मैत्रमावश्यकं कर्त्तुं नगराच्च शतगुणम्। तच्चिरुद्यायतं गर्त्तं तथा कृत्वा गभीरकम्। कृत्वा तद्भिः खनित्रेण कुशैराच्छाद्य तत्तृणम्। शुष्कैः काष्ठैरवशीर्यैर्भूगर्त्तमवगुण्ठितः। संवीताङ्गो वेणुदलैः पत्रैर्वा यमयमाजनैः। कृत्वं खनित्रं संस्थाप्य वारिपात्रसुपानहौ। ततो द्विजस्तूपविशेद्वस्त्रेणाच्छाद्य मस्तकम्। यज्ञोपवीतं कर्णेऽथ धृत्वा मौनी च दक्षिणे। अग्रतो द्विजमग्निं नो पश्यन् वलञ्च भास्करम्। गुरुं समीरणं सर्वदेवतामूर्त्तिमेव च। मातरं पितरं चन्द्रं सर्वं गुरुजनं स्त्रियम्। उदङ्मुखस्त्रिसन्ध्यासु दिवसे च यदा निशि। दक्षिणामुख उत्सर्गं कुर्यान्मूत्रपुरीषयोः। पूर्वाह्णे तु द्विजः कुर्यात् पश्चिमाभिमुखोऽथ वा। अपराह्णे पूर्वमुखो मूत्रगूथविसर्जनम्। मध्याह्ने प्रवतः कुर्यादुत्तरामुखः। दक्षिणाभिमुखो रात्रौ द्विजो मैत्रं प्रयत्नतः। निशायामन्धकारे तु छायायां दिवसे तथा। यथेच्छं मुखो भूत्वा मैत्रं कुर्यात् द्विजो भयात्। दिग्भ्रमाच्च मनोदुःखाद्विण्मूत्रस्य विसर्जनम्। मोहाद्वाऽधोमुखः कुर्यादुत्तरावाक्प्रयतो द्विजः। सन्न्यासी ब्रह्मचारी च वानप्रस्थो गृही द्विज!। शास्त्राध्यायी च वेदानां सर्वयज्ञेषु दीक्षितः। मुनिश्च सर्वधर्मज्ञो दान्तः शान्त उदारधीः। उदोत्तरमुखः कुर्याद्दैन्यो नान्य एव च। प्रातश्च मैत्रं सायाह्ने दक्षिणाभिमुखो निशि। योगिनान्तु तथा स्त्रीणां शूद्रादीनामयं क्रमः। न देवायतने वृक्षमूले च न जले नदे। न नदीकूपमार्गेषु न वापीगोष्ठभस्मसु। न चिताग्निश्मशानेषु गोखरे न द्विजालये। नास्थिसमीपे न पुष्पे नाकाशे न च शाद्वले। न वस्त्रे न काष्ठे च न तीर्थे न द्विजाश्रमे। न यज्ञवृक्षमूलेषु गोपहारे चतुष्पथे। न शस्यक्षेत्रे न जले पुष्पोद्याने न चत्वरे। शोपानत्कोण नम्रस्य न रक्षा-